

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เกษตรกรรมเป็นอาชีพหลักของประเทศไทย แต่เดิมเกษตรกรเน้นการผลิตเพื่อบริโภคในครอบครัวเมื่อเหลือจึงนำไปขาย ชาวไทยเริ่มมีประสบการณ์การผลิตเพื่อจำหน่ายหารายได้ หลังจากประเทศไทยต้องทำสัญญาค้าขายกับประเทศตะวันตกในรัชกาลที่ 4 ซึ่งเรียกว่าสัญญาเบาริ่ง ไทยเราต้องเปิดประเทศให้มีการค้าขายโดยเสรีข้าว ไม้และผลิตภัณฑ์จากสัตว์ เป็นที่ต้องการของตลาด

ต่อมารูปแบบของการประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรมได้เปลี่ยนไป เพื่อการค้าอย่างเต็มที่หลังจากมีการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับแรก (พ.ศ. 2504) เป็นต้นมา มีการใช้เทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการเพิ่มผลผลิต เช่น เครื่องจักรกล การใช้ปุ๋ยเคมีและยากำจัดศัตรูพืช เป็นต้น ระยะเวลาได้เกิดการผลิตพืชเชิงเดี่ยวขึ้นแทนการทำเกษตรแบบผสมผสาน โดยคาดหวังถึงรายได้อย่างเป็นกอบเป็นกำ การผลิตแบบนี้เป็นไปตามกระแสการผลิตที่เรียกว่าการปฏิวัติเขียว แต่ผลตอบแทนที่ได้ส่งผลกระทบต่อและการเปลี่ยนแปลงเป็นอันมากต่อมนุษย์และสิ่งแวดล้อม

การปฏิวัติเขียวมีเป้าหมายในการเพิ่มผลผลิตให้สูงขึ้น จึงพัฒนาวิธีการเพาะปลูกแบบใหม่ ใช้พันธุ์พืชที่ให้ผลผลิตปริมาณมาก ๆ ผสมพันธุ์ขึ้นใหม่ การใช้ปุ๋ยเคมี ใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช เครื่องจักรกลการเกษตร การชลประทานแบบใหม่ (วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ, 2535 : 1) เพื่อสนองต่อความต้องการของตลาดทำให้รูปแบบการผลิตเพื่อบริโภคเปลี่ยนไปกลายเป็นระบบการผลิตเพื่อขาย ระบบการผลิตใหม่นี้มีผลต่อแรงงานที่ใช้ เดิมการผลิตใช้เครื่องมือที่สามารถหาและผลิตขึ้นเอง แรงงานที่ใช้ในการผลิตก็ได้มาจากครอบครัว เครือญาติ และเพื่อนบ้านที่มาช่วยเหลือแลกเปลี่ยนแรงงานกัน แต่การผลิตในรูปแบบใหม่ถูกแทนที่ด้วยการจ้างแรงงาน เคยมีการแลกเปลี่ยนผลผลิตต่อกันในชุมชนก็เปลี่ยนเป็นการซื้อขายความสัมพันธ์ภายในครอบครัวก็เปลี่ยนไป พ่อแม่มีเวลาดูแลลูกน้อยลง ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนลดลง โดยมุ่งเน้นไปที่การเพิ่มผลผลิตให้สูงขึ้น อาศัยปัจจัยการผลิตจากภายนอกเป็นหลัก พร้อมกันนั้นการพัฒนาจากภาครัฐที่เข้ามาสนับสนุน เช่น การชลประทาน ถนนหนทางเพื่อการคมนาคมขนส่ง การค้นคว้าวิจัยทางการเกษตร การส่งเสริมการเกษตร และการบริการต่าง ๆ ส่งผลให้ทั้งสังคมและเกษตรกรในชนบทเปลี่ยนแปลงไปทั้งด้านบวก

และด้านลบ ในด้านบวก เช่น ทำให้ชาวบ้านมีรายได้เพิ่มขึ้น การคมนาคมสะดวก มีการขยายตัวของการผลิตทางการเกษตร เป็นต้น และขณะเดียวกันก็ได้ก่อให้เกิดผลกระทบในด้านลบด้วย คือ การเพิ่มต้นทุนการผลิต เมื่อราคาตลาดตกต่ำก็ขาดทุน ทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา เช่น เป็นหนี้สิน รายได้เพื่อการดำรงชีวิตของครอบครัวไม่พอเพียง การเข้าสู่ระบบการผลิตแบบใหม่ยังทำให้ชุมชนในชนบทถูกผนวกเข้าสู่เศรษฐกิจระดับชาติและระดับโลก ผลที่เกิดขึ้นทำให้ชุมชนชนบทสูญเสียการควบคุมการจัดการทรัพยากรของตนเอง รวมทั้งยังพึ่งพาการตัดสินใจจากภายนอกมากขึ้น (อาริยา เสวตามร์, 2542 : 2)

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ทำให้เกษตรกรในชุมชนชนบทต้องดิ้นรนต่อสู้เพื่อความอยู่รอดของตนเองในท่ามกลางของกระแสการเปลี่ยนแปลงนี้ เกษตรกรส่วนหนึ่งยอมแพ้โดยเลิกอาชีพเกษตรกรรมและอพยพเข้าเมืองเพื่อขายแรงงานในภาคอุตสาหกรรม การก่อสร้างและบริการ เกษตรกรอีกส่วนหนึ่งได้พยายามปรับเปลี่ยนรูปแบบวิถีการผลิตด้านเกษตรกรรมของตนเอง โดยพยายามค้นหาวิธีการแก้ไข ศึกษาเรียนรู้จากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ เพื่อเลือกสรรวิธีการที่คิดว่าสอดคล้องกับปัญหาที่เกิดขึ้น เช่น ลดต้นทุนการผลิตโดยใช้แรงงานคนแทนเทคโนโลยีบางอย่าง ลดการใช้สารเคมีหันมาใช้ปุ๋ยชีวภาพแทน มีการปลูกพืชหมุนเวียนเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อม เป็นการรื้อฟื้นความรู้เดิมของชุมชนที่สืบทอดมาจากรบรรพบุรุษในลักษณะของภูมิปัญญาด้านการผลิตผสมผสานกับวัฒนธรรม ประเพณีและความเชื่อ มาช่วยในการจัดการดูแลวิถีการผลิตและเชื่อมความสัมพันธ์ในชุมชน ซึ่งการปรับตัวของชุมชนในรูปแบบนี้แสดงให้เห็นว่าแม้ชุมชนเองจะเกิดการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจถูกครอบงำอยู่ภายใต้กระแสหลักของวัตถุนิยมมากเพียงใดก็ตาม หากแต่จิตสำนึกของความเป็นชุมชนยังดำรงอยู่ ศักยภาพของชุมชนในการพึ่งตนเองและจัดการกับวิถีชีวิตของตนสามารถปรับเปลี่ยนและพัฒนาให้สอดคล้องกับความต้องการและการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยได้เป็นอย่างดี (ยศ สันตสมบัติ, 2539 : 108)

ชุมชนบ้านป่าไผ่หมู่ที่ 2 ตำบลแม่โป่ง อำเภอค้อยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ เป็นชุมชนที่ทำอาชีพเกษตรกรรมเหมือนกับชุมชนชนบทอื่น ๆ คือ มีการผลิตเชิงพาณิชย์เพื่อเพิ่มรายได้แก่ครอบครัวตามนโยบายของรัฐ แต่ชุมชนนี้ถือว่าเป็นชุมชนชานเมือง ทำให้คนในชุมชนมีทางเลือกในการประกอบอาชีพเพิ่มขึ้นนอกเหนือจากการทำเกษตรกรรม โดยเฉพาะกลุ่มเกษตรกรที่ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเองก็นิยมประกอบอาชีพอื่น ๆ เช่น ค้าขาย ทำงานในบริษัทห้างร้านต่าง ๆ รับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม ขับรถรับจ้าง ฯลฯ ซึ่งถือว่าเป็นอีกหนึ่งทางเลือกของผู้ที่ประสบปัญหาในภาคเกษตรกรรม

จากปรากฏการณ์ดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวบ้านสองกลุ่มในช่วง 30 ปีที่ผ่านมา คือกลุ่มที่ยังประกอบอาชีพเกษตรกรรมในปัจจุบันกับกลุ่มที่ประกอบอาชีพอื่น ๆ ที่ไม่ใช่เกษตรกรรมว่าเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงด้านเกษตรกรรมของชุมชนในช่วงเวลา 30 ปีที่ผ่านมา
2. เพื่อศึกษาวิถีชีวิตในด้านต่าง ๆ ของชาวบ้านที่ประกอบอาชีพการเกษตรและชาวบ้านที่เปลี่ยนไปประกอบอาชีพอื่นในชุมชน

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ทำให้ทราบถึงการเปลี่ยนแปลงของเกษตรกรรมในชุมชนช่วงเวลา 30 ปีที่ผ่านมา
2. ทำให้ทราบถึงผลที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงด้านเกษตรกรรมในชุมชน
3. ทำให้ทราบถึงวิถีชีวิตของชาวบ้านที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและอาชีพอื่น ๆ ที่ไม่ใช่อาชีพเกษตรกรรมในชุมชน

นิยามศัพท์เฉพาะ

การเปลี่ยนแปลงด้านเกษตรกรรม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงการผลิตทางการเกษตรในช่วง 30 ปี (พ.ศ 2519 - พ.ศ 2548) โดยมีการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตเกี่ยวกับการเกษตร พิธีกรรมและความเชื่อที่เกี่ยวกับการเกษตร วิถีปฏิบัติในการผลิต ทุนและหนี้สิน ความสัมพันธ์กับพ่อค้าคนกลาง เครือข่ายนอกชุมชนและความสัมพันธ์กับคนในชุมชน

วิถีชีวิตด้านต่าง ๆ ของชาวบ้านที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม หมายถึง รูปแบบแนวทางการดำเนินชีวิตภายใต้การผลิตภาคการเกษตร การปฏิบัติต่อพิธีกรรมและความเชื่อที่เกี่ยวกับการเกษตรและวิถีชีวิตในชุมชน การปฏิสัมพันธ์กับคนในชุมชนและนอกชุมชน ความสัมพันธ์ในครอบครัว การดูแลสุขภาพและการบริโภค

วิถีชีวิตด้านต่าง ๆ ของชาวบ้านที่ประกอบอาชีพอื่น หมายถึง รูปแบบแนวทางการดำเนินชีวิตภายใต้การประกอบอาชีพอื่น ๆ ที่ไม่ใช่อาชีพเกษตรกรรม การปฏิบัติต่อพิธีกรรมและความเชื่อที่เกี่ยวกับการเกษตรและวิถีชีวิตในชุมชน การปฏิสัมพันธ์กับคนในชุมชนและนอกชุมชน ความสัมพันธ์ในครอบครัว การดูแลสุขภาพและการบริโภค

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตด้านพื้นที่และประชากร

1.1 ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ ชุมชนบ้านป่าไผ่ หมู่ที่ 2 ตำบลแม่โป่ง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ เหตุผลในการเลือกครั้งนี้ เนื่องจากเป็นชุมชนที่มีการทำเกษตรตลอดทั้งปีมาตั้งแต่อดีต โดยสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ และในช่วงประมาณ 30 ปีที่ผ่านมาได้มีการเปลี่ยนแปลงด้านอาชีพของคนในชุมชน โดยชาวบ้านส่วนหนึ่งเปลี่ยนอาชีพจากการทำเกษตรไปประกอบอาชีพอื่น

1.2 เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ไม่ไกลจากตัวเมืองเชียงใหม่ ผู้วิจัยสามารถออกไปเก็บข้อมูลได้สะดวก

2. แหล่งข้อมูล

2.1 ชาวบ้านที่ยังคงประกอบอาชีพเป็นเกษตรกร

2.2 ชาวบ้านที่ออกไปประกอบอาชีพอื่น

3. ขอบเขตด้านเนื้อหา

3.1 บริบทของชุมชนและสภาพทั่วไปของชุมชน

- ประวัติของชุมชน
- ลักษณะภูมิประเทศ
- ที่ตั้งและอาณาเขตติดต่อ
- ระบบชลประทาน
- การคมนาคม
- จำนวนประชากร
- ระบบเครือญาติ
- ระบบการศึกษา
- ระบบสาธารณสุข
- สภาพเศรษฐกิจและวิถีการผลิต
- พิธีกรรมและประเพณีที่สำคัญของชุมชน

3.2 การเปลี่ยนแปลงด้านเกษตรกรรมของชุมชน

การเปลี่ยนแปลงการผลิตใน 3 ช่วงเวลา

- ช่วงที่ 1 ตั้งแต่ พ.ศ 2519 – 2528

- ช่วงที่ 2 ตั้งแต่ พ.ศ 2529 – 2538

- ช่วงที่ 3 ตั้งแต่ พ.ศ 2539 – 2548

ในแต่ละช่วงเวลาเป็นการศึกษาเกี่ยวกับ

- วิถีชีวิตเกี่ยวกับการเกษตร
- พิธีกรรมและความเชื่อที่เกี่ยวกับการเกษตร
- วิถีปฏิบัติในการผลิต ได้แก่ ลักษณะการผลิต การใช้แรงงาน การใช้เทคโนโลยี การจัดการทรัพยากรและการจัดการทางการตลาด
- ทุนและหนี้สิน
- ความสัมพันธ์กับพ่อค้าคนกลางและเครือข่ายนอกชุมชน
- ความสัมพันธ์กับคนในชุมชน

2.3 วิถีชีวิตของคนในชุมชนที่ยังทำอาชีพการเกษตรและที่เลิกทำการเกษตรในปัจจุบัน

- ด้านฐานคิด
 - การมองอาชีพการเกษตร
 - การมองการตลาด
 - ความคาดหวังต่อชีวิต
- ด้านเศรษฐกิจ
 - การผลิต การบริโภค หนี้สินและเครือข่าย
- ด้านสาธารณสุข
 - การบริการจัดการรักษาเกี่ยวกับสุขภาพ
 - ปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพ
- ด้านสังคม
 - ความสัมพันธ์ในชุมชนและความสัมพันธ์นอกชุมชน
 - การมีส่วนร่วมกับกิจกรรมในชุมชน
 - การเป็นสมาชิกของกลุ่ม/องค์กรในชุมชน
- ด้านครอบครัว
 - การเลี้ยงดูลูกและความสัมพันธ์ในครอบครัว
 - การศึกษาของลูก
 - ความคาดหวังที่มีต่อลูก
 - ระบบเครือญาติ

- ด้านระบบความเชื่อ ประเพณี
- โอกาสในการเข้าถึงข่าวสาร และการเรียนรู้ต่าง ๆ

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved